

Versailles: stenen werden ornamenten van de macht

FEBRUARI 1663, IN HET PALEIS VAN VERSAILLES

LODEWIJK XIV DANST IN 'BALLET DE LA NUIT'.

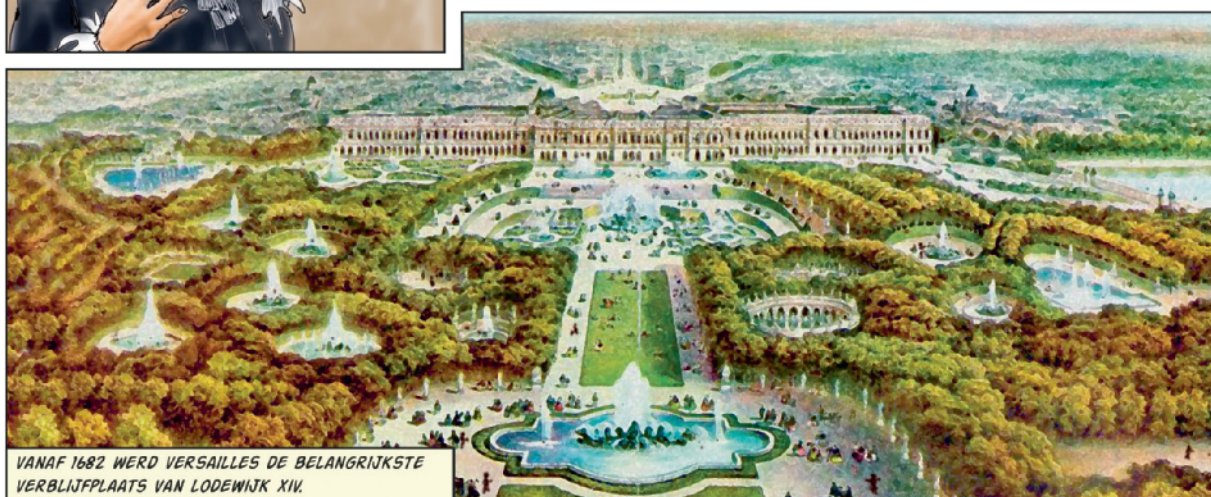
SIRE, DIT BALLET WAS WERKELIJK SUBLIEM. ER STAAT U EEN GROTE TOEKOMST TE WACHTEN.

1661, LODEWIJK XIV ROEPT ZIJN MINISTERS BIJEEN NA DE DOOD VAN KARDINAAL MAZARIN.

DE VERBOUWINGEN VAN VERSAILLES WAREN NIET NAAR DE ZIN VAN MINISTER COLBERT.

GESTRIPT

- a Duid aan wanneer Lodewijk XIV leefde en wanneer hij zijn intrek nam in het kasteel van Versailles.

- b Duid op de nevenstaande kaart de ligging van het paleis van Versailles aan en de Franse hoofdstad Parijs.

- c Woonde de koning in de Franse hoofdstad?

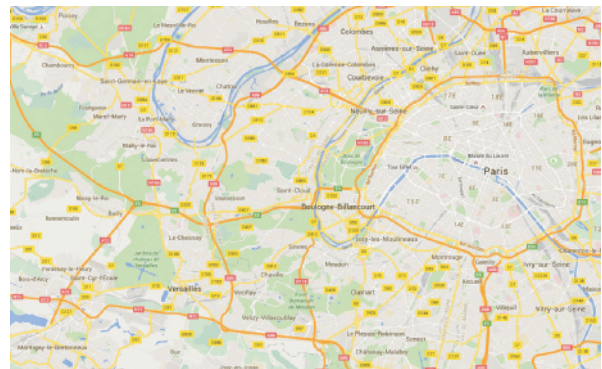

- d Wat valt je op aan het domein van Versailles?

- e Waarom wilde Lodewijk XIV zijn hof van Parijs uitgerekend naar Versailles overbrengen?

- f Jean-Baptiste Colbert was de Franse minister van Financiën (zie hoofdstuk 10). Wat was zijn standpunt inzake Versailles? Verklaar.

- g Haal twee voorbeelden uit het stripverhaal waaruit blijkt dat Lodewijk XIV een *absolutistisch* vorst was.

ONTRAFELD

Het ultieme paleis

1 De bouw van het ultieme paleis

De Franse koningen verbleven in de loop van de geschiedenis in een aantal paleizen, zoals het Louvre. In 1661 gaf Lodewijk XIV de opdracht het jachtslot van zijn vader Lodewijk XIII in Versailles te laten verbouwen tot zijn nieuw kasteel. Voor de inrichting koos hij voor barokarchitectuur. In 1682 nam de koning er, samen met zijn ministers en hofhouding, zijn intrek. Er werd nog tot 1708 verder gebouwd door

duizenden bouwvakkers, tot het paleis een kleine stad werd. Hoeveel mensen er woonden, is niet precies geweten. Schattingen spreken van om en bij de 10 000.

Neem een kijkje in het kasteel van Versailles via de onderstaande video.

<https://www.youtube.com/watch?v=ya3bukQfQQY>

- a Bekijk het bovenstaande schilderij en het filmpje. Wat straalt het paleis uit?

- b Waarom denk jij dat een vorst over zo'n groot paleis wilde beschikken?

- c Som enkele kenmerken van de barokarchitectuur op.

- ---
- ---
- ---
- ---

- d Waarom koos Lodewijk XIV voor deze bouwstijl?

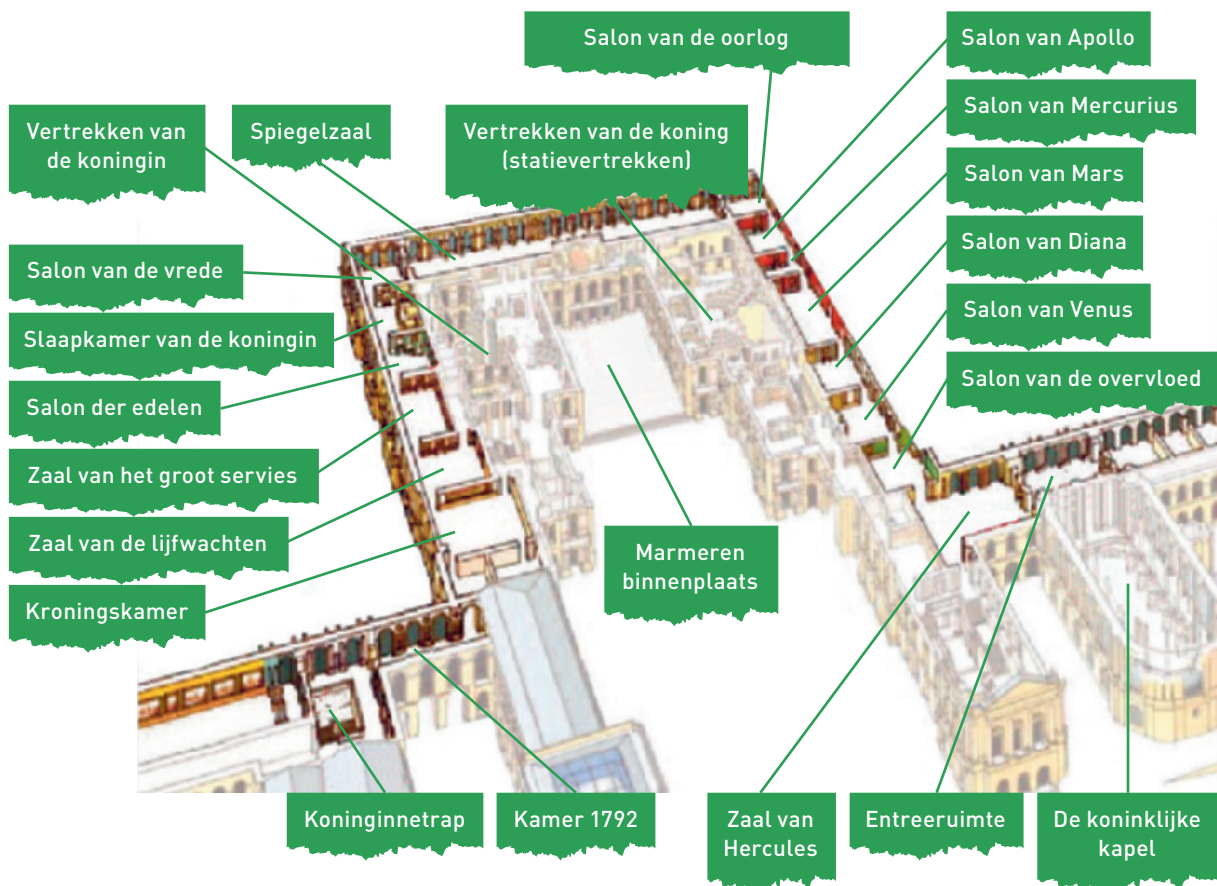

---

2 Binnenkijken in het paleis

De architecten Le Vau en Mansart hadden niet alleen aandacht voor het uitzicht van het paleis, ook de indeling speelde een belangrijke rol. Hieronder vinden jullie een plattegrond van Versailles.

Om een virtuele wandeling te maken in het paleis, kan je surfen naar de volgende website: <http://en.chateauversailles.fr/templates/versailles/map/MapMain.php>

- a Zoals je op het grondplan kan zien, bevinden de kamers van de koning zich op de eerste verdieping aan de noordzijde van het middengedeelte van het kasteel. De ruimtes grenzend aan het appartement van de koning kregen wel zeer speciale namen. Naar welke mythische figuren verwijst Lodewijk XIV? Ga na waarom de koning deze vertrekken zo genoemd heeft.

Lodewijk XIV zorgde samen met zijn hofschilder en decorateur, Charles Le Brun, voor de inrichting van de vele kamers in het paleis.

b Welke instructies kreeg Le Brun volgens jou van de koning, als je deze foto's bekijkt?

---

c Door het creëren van het *interieur* van Versailles is Le Brun erin geslaagd om een nieuwe interieurstijl te ontwikkelen, namelijk de Louis Quatorze-stijl. Deze interieurstijl is gebaseerd op twee hoofdstijlen uit de cultuurgeschiedenis. Benoem deze twee stijlen en geef enkele kenmerken van de Louis Quatorze-stijl.

Stijl 1: _____

Kenmerken: _____

Stijl 2: _____

Kenmerken: _____

---

3 Het groene hart

Lodewijk XIV deed in 1661 beroep op de tuinarchitect André Le Nôtre om de tuin van zijn paleis aan te leggen. Le Nôtre creëerde een prachtige Franse tuin. Het nam 40 jaar in beslag alvorens de volledige tuin af was.

a Hoe komt de indeling van de tuin over?

---

b Waarom koos men voor zo'n strakke compositie? Wat zegt dit over de mens in relatie tot de natuur?

---

c Versailles is een toonvoorbeeld van *Gesamtkunst*. Verklaar.

---

4 Het ultieme paleis?!

Voor velen was Versailles het grootste en mooiste paleis van Europa in de 17e eeuw. Er bleken echter een aantal mankementen te zijn.

Beschrijving van Versailles door de graaf van Saint-Simon (1675-1755)

“De koninklijke vertrekken lijden aan verschrikkelijke ongemakken: de toiletten en andere gore en onwelriekende privaten zijn niet afgeschermd. Om van de koelte van schaduwrijke tuinen te genieten is men gedwongen een groot snikheet plein over te steken. Aan het einde daarvan valt er niets anders te doen dan naar boven en naar beneden te klauteren. Op de grond kan je nergens zitten omdat je je dan verbrandt. Als er geen stenen waren zou je voortdurend wegzakken in het mulle zand of het zwarte slijk. Het geweld dat de natuur hier is aangedaan, is in één woord weerzinwekkend. De talrijke waterstroompjes, die naar alle richtingen worden gepompt, maken het water groen, dik en troebel; het verspreidt een ongezonde vochtigheid en een smerige stank.”

- a Hoe was het gesteld met de hygiëne aan het Franse hof?

- b Hoewel dergelijk gebrek aan hygiëne voor ons ondenkbaar is, was het in die tijd meer regel dan uitzondering. Ga na vanaf wanneer het hedendaagse niveau van hygiëne ingang vond in de westerse wereld.

Hofceremonieel en symboliek

Lodewijk XIV maakte van de adel een hofadel, door ze permanent in Versailles te laten resideren. In de middeleeuwen waren de edellieden de raadgevers van de koning, maar deze taak werd nu overgenomen door het leger en burgerlijke adviseurs. De adel kreeg andere taken toegewezen door de koning en hij zorgde voor hun amusement. De hele hofhouding moest zich aan een lange reeks gedragsregels houden. De hertog van Saint-Simon schreef in zijn memoires dat het leven in Versailles tot op de minuut geregeld was.

Hoe zag de dag van de koning eruit? Welke taken waren er voor de adellijke dames en heren weggelegd? Op welke manier werkte het hele hofprotocol voor de koning als een machtsmechanisme?

De kamerheer, die dagelijks de agenda voor de koning opmaakt, is afwezig. Zorg jij ervoor dat de koning op het juiste tijdstip op de juiste plaats is?

a Beschrijf het hofprotocol van Lodewijk XIV in Versailles.

Nu we de dagindeling van de koning kennen en weten wat elk protocol inhoudt, lezen we een fragment uit de mémoires van de hertog van Saint-Simon. Hij geeft hierin een gedetailleerde en soms pijnlijke beschrijving van het adellijke leven aan het Franse hof.

De hertog van Saint-Simon (1675-1755), mémoires over Lodewijk XIV

Ook aan het hof zorgde Lodewijk ervoor dat hij de controle had. De talrijke feesten te Versailles, de uitstapjes erheen in klein gezelschap en de officiële reizen waren de middelen die de koning gebruikte om mensen aan te trekken of te verstoten. De koning besliste wie mee mocht, waardoor iedereen zijn best bleef doen om in zijn gunst te staan.

Hij eiste niet alleen de voortdurende aanwezigheid van de belangrijkste personen, maar ook van wie lager in rang was. Hij keek de hele dag door naar links en rechts: bij het opstaan, het slapengaan, zijn maaltijden, in het voorbijgaan door de appartementen en in de tuinen, waar alleen bedienden hem mochten volgen. Hij zag iedereen, signaleerde iedereen: niemand ontging zijn blik, zelfs niet degenen die amper durfden te hopen dat ze gezien werden. Hij merkte het, zelfs als het druk was, wanneer er iemand ontbrak die er gewoonlijk was. Het was een belediging als een belangrijk persoon niet aan het hof kwam wonen. Mensen die niet vaak aan het hof kwamen, werden scheef bekeken. Wie – bijna – nooit verscheen, viel zeker in ongenade. Werd voor zo iemand een gunst gevraagd dan was het hooghartige antwoord: “Die ken ik niet”. Wie niet vaak verscheen, kreeg het antwoord: “Die zie ik nooit”, en de koning veranderde zijn mening nooit.

- b Beschrijf kort het machtsmechanisme dat Lodewijk XIV gebruikte en waarom hij dit machtsmechanisme nodig had.

- c Waarom stond Lodewijk XIV erop dat de Franse adel aan zijn hof verbleef?

- d Ben je het eens of oneens met de volgende uitspraak: “Versailles is een gouden kooi”? Beargumenteer je antwoord.

Er werd van de bewoners van Versailles verwacht aanwezig te zijn op de talrijke balletvoorstellingen, feesten, bals en toneelvoorstellingen die door hun koning werden georganiseerd. Soms speelde de koning zelf een voorname rol in de avondlijke activiteiten. Het is algemeen geweten dat Lodewijk XIV een goed balletdanser was. Van dit talent maakte hij graag gebruik om zijn onderdanen te vermaken en imponeren.

Bekijk een fragment uit de film ‘Le Roi danse’. <https://www.youtube.com/watch?v=OtlkrKduHls>

- e Waarom koos Lodewijk XIV de zon als symbool?

- f Welke beeld creëerde Lodewijk XIV van zichzelf?

- g Als absolutistisch vorst heeft Lodewijk XIV ervoor gezorgd dat zijn persoon vereenzelvigd werd met de gang van zaken in zijn koninkrijk. Hoe kon dit een nadeel zijn voor de koning?

Mode

1 Make-up en lichaamsbehandelingen

Iedereen kent de uitdrukking: “Wie mooi wil zijn, moet pijn lijden”. De adellijke dames en heren die in Versailles verbleven, moesten er piekfijn uitzien.

LE SOIN DE SOIE à Versailles

Masker

Aanbrengen van een verfrissend wit masker op basis van kwikzilver, lood, eiwitten en azijn.

♀ & ♂

Bodywrap

Inwikkelen van het lichaam met bloedzuigers.

♀ & ♂

Zuiveraar

Inmasseren van gezicht met puppy-urine.

♀ & ♂

Facelift

Opvullen van de wangen met wax balletjes.

♀

Maquillage

Wit masker, rouge.

♀ & ♂

De gladde derrière

Opensnijden van zweren, pukkels op achterste.

♀ & ♂

Brede glimlach

Witten van de tanden met salpeterzuur.

♀ & ♂

Accessoires

Parfum, velletjes rood papier, tache de beauté, schoonheidspleisters, korset...

♀ & ♂

LA GALERIE DES GLACES - DOMAINE NATIONAL DE VERSAILLES - 78000 VERSAILLES - FRANCE

- a Omschrijf aan de hand van deze schoonheidsbehandelingen het schoonheidsideaal aan het Franse hof.

- b Waarom was het hebben van een witte huid zo belangrijk voor de adel?

---

2 Kledij

Eeuwenlang waren het de koningshuizen en de adel die de mode bepaalden. In de nieuwe tijd was vooral de invloed van het Franse hof erg groot. Over heel Europa werd de mode van het Franse hof gekopieerd en was Parijs dé modehoofdstad bij uitstek. Ook Lodewijk XIV promootte de Franse mode. Hij deed dit door levensechte modepoppen, gekleed in de laatste nieuwe Franse mode, naar ieder Europees hof te versturen.

In de 17e eeuw vond er een grote verandering plaats in de mode. De stijve 16e-eeuwse mode maakte plaats voor een luchtigere en kleurrijkere opvolger.

Bekijk deze vier plaatjes en los de bijhorende vragen op.

- a Als je kijkt naar deze kledij, waaraan zie je dat deze uit de tijd van de barok komt?

- b Denk je dat de gewone Fransman deze kledij ook droeg? Zo ja, wanneer? Zo neen, wat betekent dit volgens jou?

- c De koning drukte ook zijn stempel op het modebeeld van zijn adellijke onderdanen. Lodewijk XIV was kaal en niet van de grootste (1m63), maar hij loste dit op een modieuze manier op. Bekijk het onderstaande schilderij en probeer te achterhalen hoe Lodewijk XIV zijn kaalheid en kleine gestalte probeerde te verbergen. Natuurlijk werd dit een trend aan het Franse hof!

- d Op dit staatsieportret staat Lodewijk XIV afgebeeld als machtig vorst. De symbolen van de Franse *monarchie* staan ook afgebeeld. Kan jij ze vinden?

- e Zou het mercantilisme, het economische systeem, van invloed zijn geweest op de Franse mode?

In de modewereld worden oude trends soms in een nieuw jasje gestoken.

TREND

BAROK TIJDPERK

De tijd van de barok wordt opnieuw herleefd. De designers van tegenwoordig schrijven geschiedenis met dit elegante patroon. In de vorm van glanzende ontwerpen decoreert deze materie onze garderobe.

▶ Naar de volgende trend

© Getty Images

- f Vind jij enkele kenmerken van de oude barokkledij terug in deze advertentie?

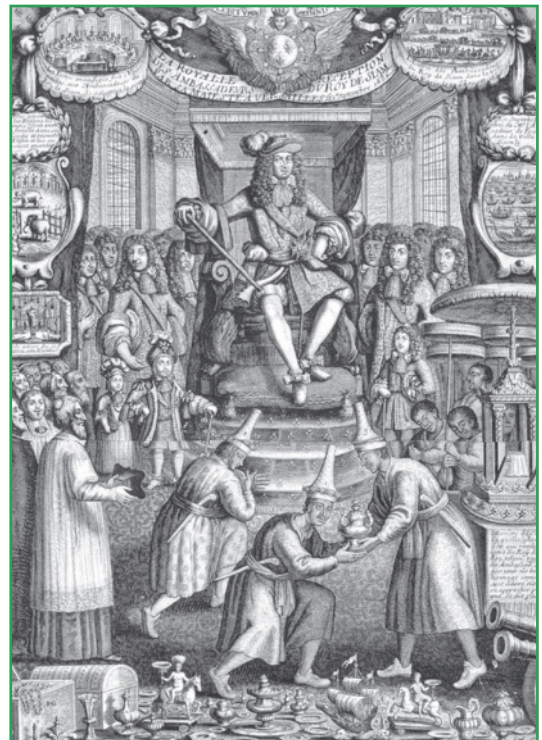

Diplomatatie

Tijdens de regeringsperiode van Lodewijk XIV ontstonden een aantal internationale regels en gebruiken die we nu aanduiden met de term *diplomatie*. Vorsten stuurden vertegenwoordigers, ambassadeurs, naar de hoofdsteden van de andere staten. Vanaf 1685 bezat Frankrijk de grootst uitgebouwde diplomatieke dienst van Europa. Zelf mocht Lodewijk XIV enkele diplomaten ontvangen te Versailles.

Ontvangst Perzische ambassadeurs
1715

Ontvangst van ambassadeurs uit Siam
1688

- a In welke zaal werden de ambassadeurs ontvangen door de koning? Waarom koos hij voor deze zaal?

- b De koning ontving de ambassadeurs niet alleen. Er waren soms duizenden mensen aanwezig tijdens de ceremonie. Waarom denk je dat de koning de ambassadeurs niet alleen ontving?

- c Omschrijf hoe de koning zich verhiel tegenover de ambassadeurs. Waarom nam hij zo'n houding aan?

- d Eén van de Siamese ambassadeurs verklaarde het volgende na het verlaten van Versailles: "Nadat ik het penningenkabinet had verlaten, wist ik dat er drie grootheden belangrijk waren: God, de mens en het paradijs. Nu ken ik ook de vierde: Versailles." Welke indruk liet Versailles na op de ambassadeur?

Conclusie

- a Op welke manier paste het enorme paleis van Versailles in de machtspolitiek van de Zonnekoning?

- b "De koning van Frankrijk was niet zomaar een man, een individu, voor alles was hij een instituut. Als ideaalbeeld van de honnête homme of gentilhomme, die het persoonlijkheidsbeeld van het classicisme belichaamde, gold de vorst als onbetwist voorbeeld van zijn klasse."

Kossok, M. Aan het hof van Lodewijk XIV, p. 135

Ben je het eens met deze uitspraak?

KERN

Versailles, het paleis van Lodewijk XIV, was oorspronkelijk een jachtslot, ten westen van Parijs. Na 1661 werd het in opdracht van Lodewijk XIV door de **architecten Louis Le Vau en Jules Hardouin-Mansart** uitgebreid tot een paleis. Rond 1680 kreeg het kasteel zijn huidige vorm. Het kasteel van Versailles was een voorbeeld van **classicistische barokarchitectuur** en werd gebouwd om het **publiek te imponeren en de macht van de koning in de verf te zetten**.

In het middengedeelte van het paleis woonde de koninklijke familie en waren de staatsappartementen. Deze laatste werden gebruikt door Lodewijk XIV voor feestelijke ontvangsten en 's avonds voor hoffeesten.

Het interieur van deze zalen was weelderig in vergelijking met de strenge exterieurs. De muren waren met bladgoud versierd en de plafonds toonden schilderijen die de grootste militaire daden van de koning verbeeldden. Het zorgde ervoor dat de gasten onder de indruk waren van de rijkdom van de koning, die aan zijn gasten wilde laten zien hoe rijk en machtig hij was. De grootste ruimte van het paleis is de **Spiegelzaal**. Deze zaal werd gebruikt als balzaal bij diverse feesten en diplomatieke ontvangsten.

De **tuinen van Versailles** zijn enorm groot en schitterend aangelegd door tuinarchitect André Le Nôtre. Ze waren typisch Frans, wat betekent dat de natuur werd beteugeld in bloemperken met ingewikkelde patronen, strak geknpte hagen en kaarsrechte lanen. De fontein, die tot grote hoogten water spoot ter vermaak van de koning, was het meest spectaculaire element. Versailles was een waar **Gesamtkunstwerk**. Het was van alle architecten en kunstenaars de bedoeling om van Versailles één geheel te maken. Schilderkunst, beeldhouwkunst en bouwkunst werden samengevoegd tot één geheel, dat is het meest typerende voor het Gesamtkunstwerk.

De mensen die aanwezig waren op de hoffeesten in Versailles waren mensen uit de adel. De meeste genodigden brachten hun leven door in en rond het paleis. Zo maakte Lodewijk XIV van de adel een echte **hofadel** en kon hij hen aan zich binden. De hele hofhouding moest zich ook aan een hele reek gedragsregels houden, het hofprotocol, dat volledig rond de vorst draaide.

Lodewijk XIV noemde zichzelf de **Zonnekoning**, omdat hij zichzelf als het middelpunt van de wereld zag. Er stonden dan ook veel beelden van de Grieks-Romeinse zonnegod Apollo in het paleis, die de naam van de Franse koning benadrukten. Naast Apollo zijn er nog verschillende andere Grieks-Romeinse goden in het paleis aanwezig, verwerkt in muur- of plafondschilderingen of in de vorm van een beeld. Dat droeg bij tot de **goddelijke status van de vorst**.

HISTORISCH SPEUR- EN DENK DE VERSPREIDING VAN VERSAILLES

1 Marly, Sire?

Naast Versailles liet Lodewijk XIV nog een kleiner kasteel bouwen, het kasteel in Marly-Le-Roi, vijftien kilometer ten westen van Parijs. Hieronder vind je enkele uitspraken omtrent de etiquette op het kasteel.

Op het kasteel te Marly kon men niet echt spreken van een hofprotocol. Er was geen etiquette en alles verliep losjes.

Marly was een woonplaats vrij van ceremonie/protocol. De vrouwen droegen steeds gemakkelijke kledij, dit wil zeggen een kamerjurk, zelfs tijdens het avondeten met de koning. Dit moest een gevoel van vrijheid met zich meebrengen.

In Versailles moesten de dames en kinderen helemaal uitgedost zijn voor ze zich naar het avondeten met de koning konden begeven. De avondkledij die de vrouwen daarentegen te Marly droegen waren open jurken met een rok en passende blouse. Dangeau beschrijft dit in zijn dagboek: "De koning wil dat men zich te Marly op zijn gemak voelt en zich geriefelijk kan kleden".

Waarom liet Lodewijk XIV het kasteel in Marly bouwen?

Wie mocht er volgens jullie mee naar het kasteel van Marly?

In Marly mochten de dames zich makkelijker kleden, maar in Versailles waren er strikte regels omtrent kledij.

De avondkledij, zoals hiernaast afgebeeld, was een indrukwekkend geheel, bestaande uit een prachtige romp, een ovaalvormig décolleté, een korset met pronkerige hoepelrok en lange sleep, bevestigd aan de taille en met een lengte die varieerde naargelang de positie die men bekleedde aan het hof.

Een latere inwoner van het dorpje Marly-Le-Roi was de schrijver Alexandre Dumas. Hij heeft zich laten inspireren door de omgeving. Zoek eens uit welke boeken hij over de Franse koningen geschreven heeft. Hoe werd Lodewijk XIV voorgesteld in de boeken van Dumas?

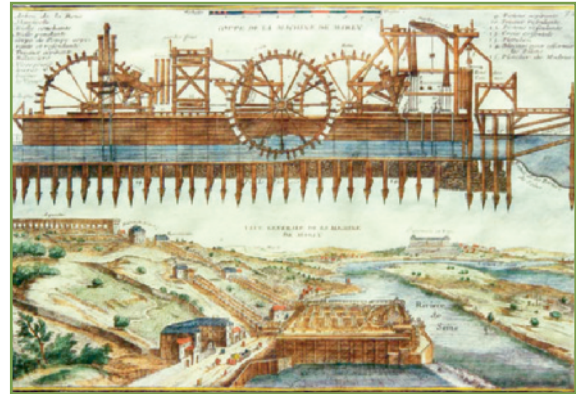

---

2 De machine van Marly

De tuin van het kasteel van Versailles is nog steeds de grootste Franse tuin ter wereld. In deze tuin zijn zo'n 600 fonteinen en waterpartijen opgenomen, gezien Lodewijks voorliefde voor watervallen. Hiervoor was dus enorm veel water nodig. De machine van Marly zorgde hier voor de oplossing en voorzag de tuinen van Versailles en Marly van 5000 kubieke meter water per dag.

Maak een werkfiche aan voor deze machine.

Uitvinders:	_____
Nationaliteit uitvinders:	_____
Opdrachtgever:	_____
Werkzaam vanaf:	_____
Werking van de machine:	_____
Onderhoud:	_____
Kostprijs:	_____

3 Verspreiding van Versailles

Paleis Het Loo

Slot Ludwigsburg

Op de foto's is duidelijk te zien dat de architecten van Het Loo en Slot Ludwigsburg zich lieten inspireren door het prachtige kasteel in Versailles. Wat kan je daaruit afleiden?

Wie was de bouwheer van kasteel Het Loo in de Nederlanden?

Geef drie kenmerken waaruit je kan afleiden dat dit kasteel geïnspireerd is op Versailles.

- _____
- _____
- _____

4 De vijver van Latona

Latona, moeder van Apollo en Diana, werd uitgelachen door boeren die haar water weigerden voor zichzelf en de kinderen. Zij veranderde al deze brutale mensen in kikkers. Op de fontein is de transformatie van boer tot kikker in tientallen stadia uitgebeeld.

Waarom liet Lodewijk XIV zich graag vereenzelvigen met de god Apollo?

Welke moraal kan je terugvinden in dit verhaal?

Lodewijk XIV was de Zonnekoning. Stel dat je zelf een absolutistisch heerser zou zijn. Welk symbool zou jij kiezen en waarom?

Wist je dat ...

... er ten tijde van Lodewijk XIV bijna geen hygiëne was? Toiletten bestonden niet en baden was voor velen een uitzonderlijk gebeuren. De tienduizenden hovelingen moesten dus creatief hun behoefte doen, en verbruikten veel parfum...

... er jaarlijks ongeveer tien miljoen bezoekers afzakken naar Versailles, van wie zeven miljoen speciaal voor de tuin?

... er 700 kamers, gangen en zalen zijn?

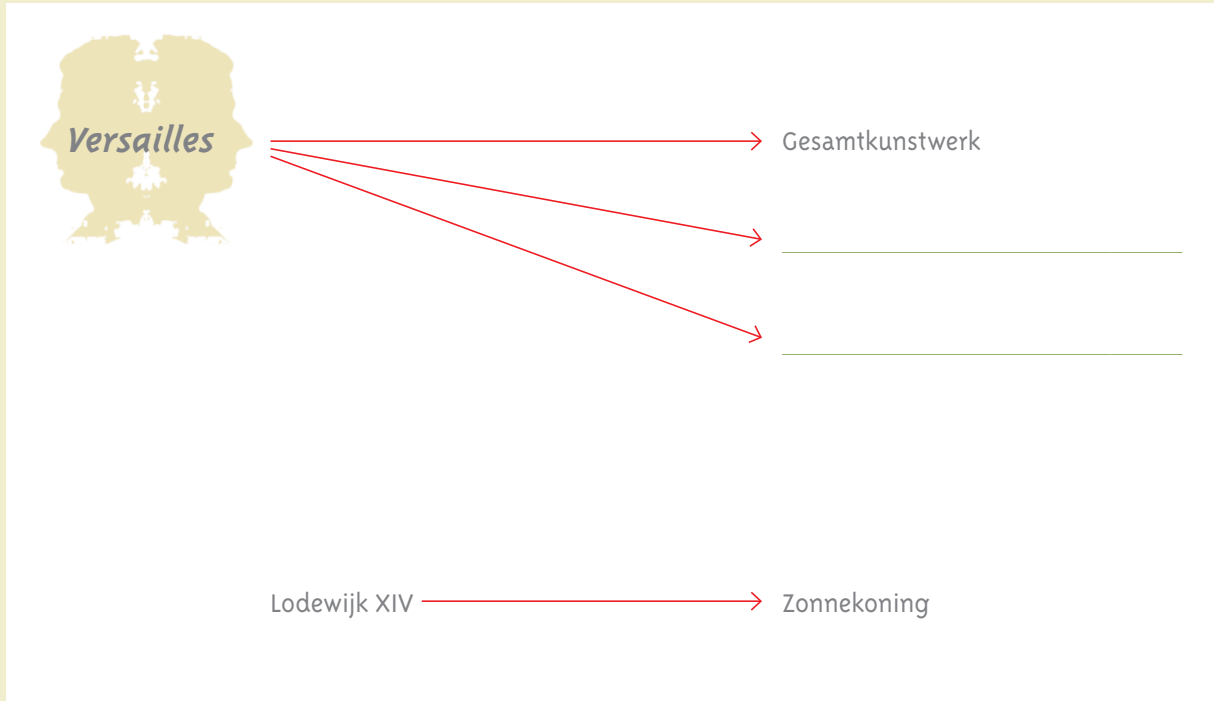
... de kandelaars in de spiegelzaal waren berekend op ruim 1000 kaarsen? Deze werden dagelijks vervangen.

... er 55 vijvers en bassins zijn met ruim 2400 fontein, die per uur 3600 m³ water verbruiken?

... de bouwfactuur omgerekend zo'n twee miljard euro bedroeg?

OVERZICHT

Mindmap

Kennen en kunnen

- ☐ Je kunt Lodewijk XIV en Versailles situeren in de tijd (tijdlijn) en in de ruimte (kaart).
- ☐ Je kunt twee redenen geven waarom het kasteel van Versailles gebouwd werd.
- ☐ Je kunt op een afbeelding van het kasteel ten minste drie kenmerken van barokarchitectuur herkennen.
- ☐ Je kunt op een afbeelding van de Spiegelzaal ten minste drie kenmerken van de barok herkennen.
- ☐ Je kunt uitleggen wat een Gesamtkunstwerk is en aantonen waarom het kasteel van Versailles (samen met de tuinen) daar een voorbeeld van is.
- ☐ Je kunt uitleggen hoe Lodewijk XIV de adel aan zich probeerde te binden.
- ☐ Je kunt ten minste twee manieren geven waarop de koning zijn goddelijke status probeerde te versterken.
- ☐ _____

